

mišljenja i komentari

Anarhizam

N. Raos

Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada, Zagreb

*I globus laje k'o krvava doga –
na kolac glavu staroga tirana,
gospodina Boga!*

(M. Krleža, *Pjesma iz hrvatske krčme*)

Riječ anarhizam, kao politički pojam, ne znači ono što bi neupućeni čitatelj mogao zaključiti iz njezine etimologije (a – ne + arche – vlast), dakle bezvlašće. Reda u društvu mora biti, ali se taj red – prema učenju anarhista – ne treba temeljiti na autoritetu (pojedince ili ustanova, svejedno) nego na društvenoj solidarnosti. "Povijest anarhističkih ideja", piše austrijski anarhist Max Nettlau (1865.–1944.), "neodvojiva je od povijesti svih progresivnih događaja i aspiracija prema slobodi. Zato ona i počinje s najranijim pogodnim povijesnim trenutkom kad su ljudi prvi put razotkrili poimanje o slobodnom životu u obliku u kojem su ga propovijedali anarhisti – što je cilj koji se može postići samo potpunim raskidom s autoritarnim okovima i istodobnim usponom i širenjem društvenog osjećaja za solidarnost, velikodušnost i druge izraze ljudske suradnje."¹

To je ideja anarhizma, ideja koja je bila dobro vidljiva i u socijalizmu, posebice onom jugoslavenskom ("socijalističkom samoupravljanju"). Kažem, "dobro vidljiva" jer je taj propali sustav imao dvije komponente. Jedna je komponenta bila "diktatura proleterijata" (čitaj: vladavina komunističke partije, državno reguliranje proizvodnje). Druga je komponenta bila "radnička solidarnost" ili – određenije – "klasna svijest". Iz te su se svijesti regrutirali udarnici i drugi klasno svjesni radnici i službenici:²

Ima li tkogod od vas sat?

Zar nije na tornju tukao bat?

Ja hoću da znam jer nisam sam!

čekaju me djeca, žene, starci.

Podilaze me žmarci.

Žurim na posao.

Srećom, ta su vremena daleko iza nas. Nikoga ne "podilaze žmarci" jer žuri na posao, barem ne na onaj državni. Novine su pune afera: jedva da možeš pročitati o čemu drugom osim o velikim i nešto manjim prevarama, krađama i pljačkama. Na one koji se bune, protestiraju ili na ovaj ili onaj način hoće uvesti kakav-takav red gleda se kao na čudake: što se taj buni – valjda i on hoće nešto staviti u džep.

Lijepa je ideja anarhizma. Lijepa sve dok postoji solidarnost. Filozofija je to u modusu "kao da" – naime kao da su ljudi anđeli. Kao da nema sebičnjaka, samozivaca, svesebica, svebirada, egocentrika, i egoista, pa i čistih, kliničkih psihopata (i više nego što mislimo!)... Što se događa s ljudima kada im staviš sve na volju, kada ih oslobodiš svake stege i autoriteta? Apsolutna sloboda? Ne, nego apsolutna samovolja. Jer, da posegnemo za etičkom mišlju Immanuela Kanta, sloboda nije u tome da možeš činiti što te volja, nego da slijediš moralni zakon u sebi (kategorički imperativ). Stoga

sloboda nije oslobođenje od autoriteta, nego – paradoksalno – upravo podvrgavanje autoritetu, ali onom unutrašnjem.

No vratimo se u naše vrijeme. Jada mi se kolega: upravo su stigli do pola posla, kad suradnik na projektu uze radnu knjižicu i ode na drugi posao. Soli mu na rep! Dok se još nisam pribrao od čuđenja, dogodi mi se isto. Štoviše, moj doktorand dobiva plaćeni dopust za "stručno usavršavanje" – a da ono nema veze ni s njegovim prijavljenim doktoratom ni s projektom na kojem se vodi pri našem ministarstvu. Mene kao voditelja nitko ništa ne pita. Što da pita kad ni ministar nema zakonske ovlasti da tom zulumu stane na kraj. To je vrhunac anarhizma. Anarhizma? To je anarhizam bez solidarnosti, bez osjećaja odgovornosti, bez – da kažemo jaku riječ – morala i ljudskosti. To nije više anarhizam. To je anarhija.

Sad sam rekao tešku riječ: anarhija. Naš se znanstveni rad pretvorio u anarhiju. Svatko radi što hoće, kako hoće i koliko hoće. Suradnja unutar laboratorija ili između institucija nikoga ni na što ne obvezuje. Kaos je potpun.

Veli meni kolega: "Ja moram raditi, jer kako bih imao lica primati plaću, a da je nisam zaradio?" Lijepo. I naivno. To načelo ima smisla ako se svi ili barem većina tako ponaša. No ako se onima koji zabušavaju ne događa ništa i ako takvi – štoviše – budu honorirani za svoj nerad, štoviše budu unapređivani za svjesno i tvorno uništavanje laboratorija i znanstvenih institucija, onda sve lijepe zamisli anarhista o "društvu bez autoriteta i prisile" ostaju samo ljudski san o sreći.

"The devil knocks on the door", rekao je Nelson svojoj Lady Hamilton prije sudbonosne bitke kod Trafalgara. "Victory sails tomorrow." Vrhunac je to društvene solidarnosti, dubokog osjećaja vojničke dužnosti: moj je život i sreća beznačajna, nijedna žrtva nije prevelika kad preda mnom stoji zadatak o kome ovise životi milijuna – uništenje francusko-španjolske flote i oslobođenje domovine. Pa ipak, Nelson je vješao mornare po križevima jer ih nije bilo na brodu kad je trebalo i provlačio druge nesretnike ispod kobilice zato što su pušili nakon zalaska sunca. Tu su anarhisti bili u pravu – ali i u zabludi: društvo se ne može temeljiti samo na autoritetu, prisili, ali se isto tako ne može temeljiti ni na goloj solidarnosti. Tek ovo dvoje u kombinaciji, u zdravom organskom jedinstvu, može stvoriti nešto dobro.

Referencije:

1. M. Nettlau, *Povijest anarhizma* (prijevod B. Romić), DAF, Zagreb 2000., str. 11.
2. F. Adelsberger, *Pjesme*, vlastita naklada, Zagreb 1947.